

УДК 378.011.3.015.311:159.9

DOI:10.31339/2617-9598-2018-1(1)-66-73

Костю С.Й.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Мукачівський державний університет*

ПОКАЗНИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті висвітлюється психологічна готовність як центральна ланка серед інших видів готовності, яка виражається в єдності професійно важливих якостей та направленості студента на майбутню діяльність, а також результати емпіричного дослідження, встановлено зв'язок індивідуально-психологічних особистісних характеристик суб'єктів з вибором певних копінг-стратегій та спрямованістю особистості.*

***Ключові слова:** психологічна готовність, професійне становлення, онтогенез, студенти-магістри, особистість.*

Актуальність дослідження. Професійне становлення молодого учителя в процесі його підготовки в вищій школі передбачає не тільки оволодіння окремими елементами знань, вмінь і навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію життєвої позиції, виховання у нього таких якостей, як комунікабельність, тактовність, критичність, скромність і т.д. Тому формування професійних якостей майбутнього педагога – основне завдання вузівського навчання, і при його вирішенні важливим є розуміння психологічного процесу розвитку особистості на різних етапах її онтогенезу.

Розгляд особливостей розвитку та формування психологічної готовності студентів-магістрів до проведення навчальних занять є надзвичайно актуальною проблемою, оскільки в період професійної підготовки засвоюються основні ціннісні уявлення, що характеризують професійну спільноту, знання, вміння, навички, важливі для майбутньої професійної діяльності та для успішного «професійного старту». У період навчання у закладі вищої освіти в людини формуються та розвиваються професійно важливі якості особистості, починає формуватися професійна самосвідомість, що досить часто виявляється і в успішності навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. У психологічних дослідженнях значну увагу приділено конкретним проявам та видам готовності: установці (Д.М. Узнадзе), передстартовому стану перед змаганням (А.Ц. Пуні, О.А. Чернікорва, В.А. Алатворцев, А.Д. Ганюшін та ін.), готовності до виконання бойового завдання (М.І. Дьяченко, А.М. Столяренко та інші), мобілізаційній готовності у спорті (Ф. Генон та ін.), стану уважності оператора (Л.С. Нерсеян, В.Н. Пушкін та інші) тощо. Разом з тим більшість авторів схильні до думки, що готовність передусім — це особливий психічний стан.

Низка психологічних досліджень зробили вагомий внесок для ширшого розкриття змісту поняття готовності до професійної діяльності, велике значення серед яких мають професіограмні дослідження (І.Н. Шпільрейн, С.Г. Геллерштейн та ін.), дослідження профпридатності до діяльності (К.М. Гуревич, Г.М. Зараковський та ін.), а також дослідження професійного самовизначення (Є.А. Клімов, П.Р. Атутов, Є.А. Шумілін, М.І. Крилов, В.В. Чебишева та ін.).

Мета дослідження. З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми, метою статті є емпіричне дослідження особливостей психологічної готовності студентів-магістрів до проведення навчальних занять.

Виклад основного матеріалу. Психологічна готовність – це вирішальна умова швидкої адаптації до умов праці і подальшого вдосконалення кваліфікації майбутнього спеціаліста. За своєю суттю, готовність – це поєднання стійких і ситуативних установок на активні і цілеспрямовані дії (як під час навчання, так на старті професійної кар'єри). Значною мірою стан психічної готовності зумовлений стійкими психологічними особливостями, властивими конкретній людині. На стан психологічної готовності мають значний вплив і ті конкретні умови, в яких відбувається діяльність. Слід зазначити, що до внутрішніх і зовнішніх умов, що зумовлюють психологічну готовність, поряд зі складністю завдань діяльності, її новизною, прикладом оточуючих, особливостями стимулювання дій і результатів, необхідно віднести і самооцінку власної підготовленості, нервово-психічний стан, стан фізичного і психічного здоров'я.

Психологічна готовність включає в себе з однієї сторони запас професійних знань, умінь і навичок; з іншої – риси особистості: переконання, педагогічні здібності, інтереси, професійна пам'ять, мислення, увага, педагогічна спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій. Ядро готовності становлять психічні процеси і властивості. Вони є фундаментом якостей особистості. Якості і психологічні властивості особистості, психічні особливості і моральні якості, що є основою установки майбутнього вчителя на усвідомлення функцій педагогічної праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з можливостями – характеристики психологічної готовності. Суть психологічної готовності: моральні та психологічні якості і можливості особистості; відношення свідомості і поведінки, суб'єктивності і об'єктивності свідомості. Зміст психологічної готовності складають інтегральні характеристики особистості, що включають в себе інтелектуальні, емоційні і вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, педагогічні здібності.

В структурі психологічної готовності до педагогічної діяльності виділяють такі компоненти:

- мотиваційний;
- орієнтаційний;
- пізнавально-оперативний;
- емоційно-вольовий;
- психофізіологічний;
- оцінюючий.

У період навчання здійснюється процес формування життєвих цінностей, які надалі слугують основними регуляторами навчальної і професійної діяльності, життя. Психологічна готовність до самореалізації – це системне явище, що проявляється у вигляді єдності психічних станів і властивостей [1]. Приєднуючись до численного загону учених, що працюють в області психології особистості, підкреслюємо, що успішна діяльність, залежить від відносно стійких якостей, від психічних станів. «Кожна психічна подія відбувається на тлі певного психічного стану людини, який обумовлюється його перебігом, а згодом і його зміною» – так писав С.Л. Рубінштейн.

Дослідження багатьох науковців показали, що творчі можливості, які відкриває обрана професія, фахівці вбачають лише як можливість нестандартного підходу до учнів у процесі навчання та виховання; можливість індивідуального підходу до дітей; можливість формування особистості; використання великої кількості методів, прийомів та засобів навчання та виховання; удосконалення методики навчання; можливість щодо запровадження інновацій та нових відкриттів у власній роботі [2].

Багатогранність проблеми визначення психологічної готовності студентів до професійної діяльності, і зокрема до проведення навчальних занять, зумовило необхідність ґрунтовного аналізу цього питання, який показав його недостатню розробленість, що спонукало нас до підбору методик, спрямованих на виявлення різних компонентів психологічної готовності.

Результати дослідження. Емпіричне дослідження було проведено з метою визначення психологічної готовності студентів-магістрів до проведення навчальних занять. Дослідження охопило 30 осіб, які й складають категорію студентів як суб'єктів навчального процесу.

За результатами методики ЮКШ (адаптований опитувальник - ACS-Adolescent Coping Scale (Юнацька копінг-шкала) показники дещо нижчі за нормативні ($X_{\text{норм}}=16,23$) по шкалі «пошук соціальної підтримки» $X_{\text{сер}}=15,85$ ($\sigma=3,0$). Це може свідчити про те, що досліджувані не готові до прийняття чи надання соціальної підтримки. Та слід зазначити, що частіше

соціальної стилі копінга трактують як такий, що відноситься до продуктивного, але тим не менш виділяють і окремий стиль в зв'язку з неоднозначною природою соціальної підтримки, яка лежить в його основі. Постійне звертання до інших як зовнішнім ресурсам говорить про соціальну залежність суб'єкта опанування. Порівняння емпірично отриманих даних з нормативними подані на рис. 1.

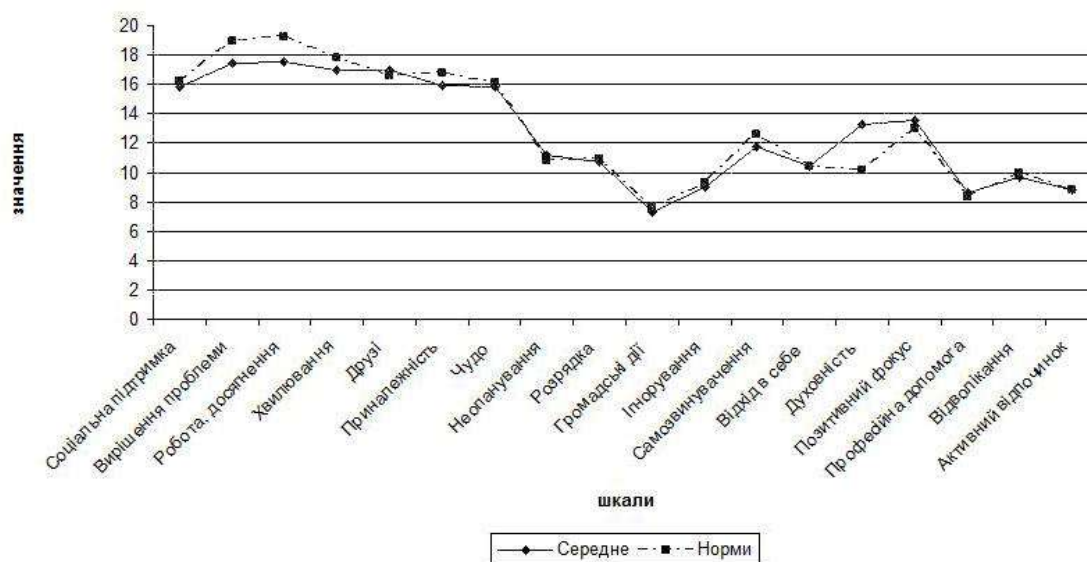

Рис.1. Результати дослідження за опитувальником ЮКШ (Юнацька копінг- шкала)

В результаті аналізу 16-факторного тесту Кеттела були отримані наступні результати: 47,5% досліджуваних є замкнутими, скептично налаштованими по відношенню до оточуючих, люблять бути на самоті, не мають близьких друзів, з якими можна було б бути відвертими. Це не сприяє вибору продуктивних стратегій поведінки, зокрема в професійній діяльності та під час підготовки до проведення навчальних занять. Отримані результати представлено на рис. 2.

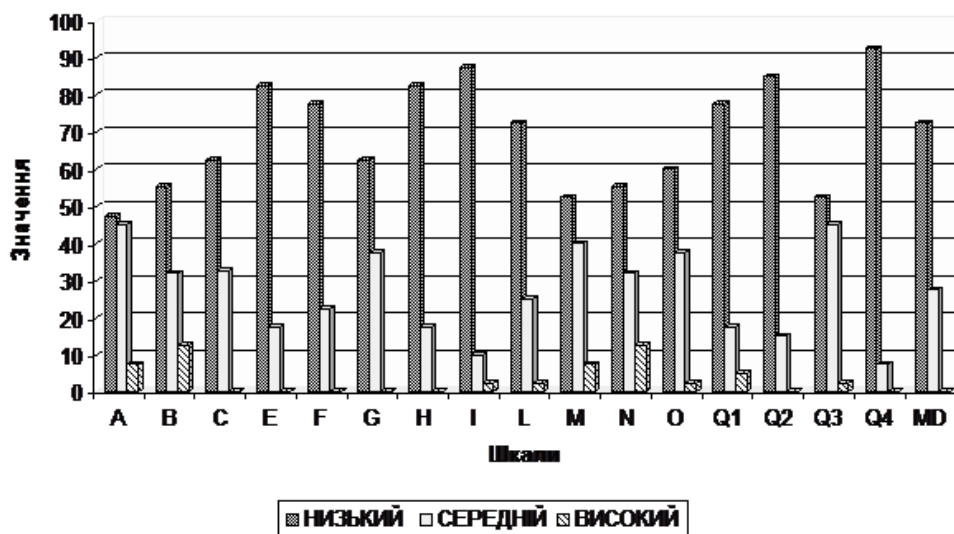

Рис. 2. Результати дослідження за тестом Кеттела.

Як бачимо, виявлені якості свідчать про досить низьку готовність студентів-магістрів до проведення навчальних занять, а це, в свою чергу, потребує корекції.

Наступна методика, яку ми використали з метою визначення виду спрямованості особистості, була методика діагностики професійної спрямованості особистості Б. Басса. Використання даної методики є доцільним тому, що психологічна готовність людини до певного виду діяльності впливає з її особистісної спрямованості. Спрямованість виступає як системоутворююча якість особистості, яка визначає її психологічний склад. Саме в спрямованості виражаються цілі, в ім'я яких діє особистість, її мотиви, суб'єктивні ставлення до різних сторін дійсності.

У методиці представлені три шкали, які дають можливість визначити вид спрямованості особистості:

- Спрямованість на себе (Я)
- Спрямованість на спілкування (С)
- Спрямованість на справу, дію (Д)

Аналіз результатів даної методики показано в табл. 1.

Табл. 1

Показники видів професійної спрямованості особистості

№	Вид спрямованості	Кількість осіб, та їх відсоткові показники	
		ПО-1м, ПО-2м	%
1.	Спрямованість на себе (Я)	6	30 %
2.	Спрямованість на спілкування (С)	9	33 %

З наведеної таблиці можна спостерігати, що домінуючим видом професійної спрямованості особистості у даній вибірці, яка складає 30 досліджуваних, є спрямованість на справу, дію. Цей вид спрямованості є наявним у 37 % досліджуваних.

Тенденція до даної шкали, говорить про те що у студентів переважає зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконанні роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, корисну для досягнення загальної мети. Найменші показники були виявлені в такому виді спрямованості як спрямованість на себе (Я) – 30 %. Це явище обумовлене тим, що студенти навчаються спеціальністю «Початкова освіта», а даний вид професії вимагає від людини спілкування в професійній діяльності та відсутність таких якостей як агресивність, тривога, інтравертованість, роздратованість, прагнення до влади і т.д., що ми і підтвердили аналізуючи отримані дані емпіричного дослідження. Також, ми отримали дані про те, що в студентів досить високі показники по

шкалі «Спрямованість на спілкування» – 33 %, що говорить про їх прагнення підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність, орієнтація на соціальне схвалення, потреба в емоційних стосунках.

Дехто хоче вирішувати проблеми ділового характеру, інші бажають бути постійно задіяні у спілкуванні з людьми та, на жаль, немала частина опитуваних егоїстично орієнтована лише на себе. Причини такого розподілу можуть бути досить різноманітні: виховання в сім'ї, стосунки між рідними та вплив друзів (знайомих).

З метою вивчення взаємозв'язку між шкалами був проведений кореляційний аналіз.

Шкала «друзі» корелює зі шкалою «приналежність» ($r=0,505$), тобто відчуваючи належність до певної соціальної групи, респонденти часто у стресовій ситуації розраховують на підтримку друзів, колег, а також їх включення у вирішення проблемної для себе ситуації, яка може виникнути при проведенні навчальних занять.

Шкала «неопанування» корелює зі шкалою «відхід у себе» ($r=0,499$). Це прямо характеризує неконструктивний стиль поведінки, коли у важкій ситуації, досліджувані закриваються у собі, стають мовчазними, майже не взаємодіють з іншими. Цим самим унеможливають успішне опанування ситуацією при виконанні професійної діяльності.

Шкала «духовність» корелює і шкалою «експресивність» ($r=0,554$). Відвідуючи церкву, промовляючи молитви, особистість відчуває певні позитивні емоції, в неї підкріплюється віра у те, що в силу певних обставин, ситуація зміниться на краще. Це може як негативно, так і позитивно впливати на вибір стратегій під час проведення занять.

Шкала «відволікання» корелює із фактором «І» ($r=0,409$). Люди, які є самовпевненими, практичними, впевненими у своїх силах, часто не надають великого значення ситуації, що склалася і займаються справами непов'язаними із вирішенням проблеми.

Шкала «неопанування» корелює із фактором «О» ($r=0,419$). Даним студентам притаманна невпевненість у собі, досліджувані стримані, намагаються уникнути важку ситуацію, не застосовувати ніяких активних дій, спрямованих на її вирішення. Це також свідчить про низьку готовність студентів-магістрів до проведення навчальних занять.

Як бачимо з отриманих результатів дослідження, студенти-магістри мають досить низьку психологічну готовність до професійної діяльності загалом, і до проведення навчальних занять, зокрема. Тому, в подальшому для них потрібно розробити тренінгову програму, яка включатиме корекційно-розвивальні заняття щодо покращення структурних компонентів психологічної готовності до професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Поняття «психологічна готовність до професійної діяльності», як новоутворення в структурі особистості студента, складається з

певної кількості компонентів, які взаємодіють, розвиваються і піддаються цілеспрямованому формуванню. Звичайно, що цей вид готовності є необхідним компонентом більш широкого поняття – готовності студента до майбутньої педагогічної діяльності.

Здійснивши емпіричне дослідження, ми виявили, що при проведенні навчальних занять, студенти можуть боятись приймати самостійні рішення і в більшій мірі сподіватись на підтримку колег. Отримані дані можуть свідчити, про те що у не контролюючих або недостатньо контролюючих ситуаціях досліджувані не можуть використати активні, проблемно-орієнтовні стратегії у проведенні навчальних занять.

47,5% досліджуваних є замкнутими, скептично налаштованими по відношенню до оточуючих, люблять бути на самоті, не мають близьких друзів, з якими можна було б бути відвертими. Це не сприяє вибору продуктивних стратегій поведінки, зокрема в професійній діяльності та під час підготовки до проведення навчальних занять.

77,5% досліджуваних характеризується обережністю, розсудливістю. Їм властива схильність все ускладнювати, спостерігається песимістичність у сприйнятті дійсності. Наявність таких якостей негативно впливає на готовність студентів до якісної професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Нина Васильевна Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
2. Леонтьев Д.А. Разработка методики дифференциальной диагностики рефлексивности / Д. А. Леонтьев, Е. М. Лаптева, Е. Н. Осин, А. Ж. Салихова // Рефлексивные процессы и управление : сб. мат. VII Междунар. симп., Москва, 15-16 окт. 2009 г. ; под ред. В. Е. Лепского. – М. : Когито-Центр, 2009. – С. 145–150.
3. Семенець Л.М. Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики // Семенець Л.М. – К.: Освіта України, 2009, С. 96-100.

REFERENCES

1. Kuzmyna N.V., 1990. Professyonalizm lychnosty prepodavatel'ia y mastera proyzvodstvennoho obucheniya [The professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training]. М. : Vyssh. shk., p. 119.
2. Leontev D.A., 2009. Razrabotka metodyky dyfferentsyalnoi dyahnostyky refleksyvnyosty [Development of methods for the differential diagnosis of reflexivity]. Refleksyvnyye protsessy y upravleniye : sb. mat. VII Mezhdunar. symp., Moskva, 15–16 okt. 2009 h. ; pod red. V. E. Lepskoho. М. : Kohyto-Tsentr, p. 145 - 150.

3. Semenets L.M., 2009. Zmistovyi analiz profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv matematyky [Content analysis of the professional readiness of future mathematics teachers]. K.: Osvita Ukrainy, p. 96 - 100.

Аннотация. В статье освещается психологическая готовность как центральное звено среди других видов готовности, которая выражается в единстве профессионально важных качеств и направленности студента на будущую деятельность, а также результаты эмпирического исследования, установлена связь индивидуально-психологических личностных характеристик субъектов с выбором определенных копинг-стратегий и направленностью личности.

Ключевые слова: психологическая готовность, профессиональное становление, онтогенез, студенты-магистры, личность.

Summary. Purpose. In view of the urgency and lack of the problem development, the purpose of the article is an empirical study of the peculiarities of the master degree student's psychological readiness to conduct classes.

Methods. In order to achieve the goal and to solve the problems, the general and theoretical, empirical and statistical methods have been applied. The statement experiment has been used to set of psych diagnostic techniques. The correlation analysis (by Kendal) has been done.

Results. An empirical study has been conducted to determine the psychological readiness of master degree students for conducting training classes. The survey has covered 30 people who constitute the student category as subjects of the educational process. According to the results of the YCS method (adapted questionnaire - ACS-Adolescent Coping Scale), the indicators are somewhat lower than the normative ones (norms = 16.23) on the "social support search" scale, $X_{av} = 15.85$ ($\sigma = 3.0$). As a result of the analysis of the R. Cattell 16-factor test, the following results have been obtained: 47.5% of the subjects are closed, sceptical towards others, they like to be alone and do not have close friends with whom it would be possible to be frank. It does not contribute to the choice of productive behaviour strategies, in particular in the professional activity and in the preparation for conducting training classes. According to the results of the methodology of diagnosing the professional orientation of the personality (B. Bass), we see that the dominant kind of the person professional orientation is focused on action. This type of focus is available in 37% of subjects. The smallest indicators have been found in this kind of orientation as the focus on themselves (I) - 30%. We also have received data showing that students had a high level (33%) on the "Focus on Communication" scale, indicating their desire to support people's striations, focusing on joint activities and social acceptance, the need in emotional relationships.

Originality. The young teacher professional formation in the process of his training in higher education involves not only mastering the individual elements of knowledge, skills and abilities, but also his personal self-improvement, life position activation, education of his qualities such as communicability, tact, criticality, modesty. Therefore, the formation of the future teacher professional qualities is the main task of university education. According to the results of the research, it is important to understand the psychological process of personality development at different ontogenesis stages.

Conclusion. Having done the empirical study, we have found that while conducting training classes, the students may be afraid of making independent decisions and more in the hope of supporting colleagues. The obtained data may indicate that in the non-controlling or insufficiently controlling situations, the study population cannot use active, problem-oriented strategies in conducting training classes. Consequently, from the study results, master degree students have a rather low psychological readiness for professional activity in general, and to conducting training classes, in particular. Therefore, in the future it is necessary for them to develop a training program that will include corrective and developmental lessons to improve the structural components of psychological readiness for professional activity.

Key words: psychological readiness, professional development, ontogenesis, master degree students, personality.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>